

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز

علل افزایش نرخ ارزها

تاکید بر اقتصادسیاسی

گزارش کارشناسی

(هسته اقتصاد کلان)

گزارش شماره ۰۵- سال ۱۳۹۷

تهیه شده در معاونت تحقیق و توسعه

دبیرخانه شورای پژوهشی

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	<p style="text-align: center;">گزارش کارشناسی شورای پژوهشی</p>	<p style="text-align: center;">اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز</p>
تاریخ:		

عنوان گزارش:

علل افزایش نرخ ارز با تأکید بر اقتصاد سیاسی

هسته: اقتصاد کلان شورای پژوهشی	<p style="text-align: center;">نگارش: دکتر روح اله شهنازی (عضو هیأت علمی بخش اقتصاد دانشگاه شیراز)</p>
--------------------------------	---

۱- مقدمه

در اقتصاد ایران همواره مدیریت غلط ارزهای بدست آمده از صادرات مواد خام از جمله نفت سبب شده در دوران رونق صادرات نفتی و وفور ارز دریافتی، نرخ ارز اسمی ثابت نگه داشته شده و همزمان با افزایش نسبی تورم داخلی نسبت به تورم خارجی نرخ ارز واقعی کاهش یابد که این عامل با ضربه زدن به ساختار تولید داخلی و غیر رقابتی کردن بخش های قابل مبادله و افزایش بازدهی در بخش های غیر قابل مبادله (از طریق ایجاد بیماری هلندی) همراه بوده است. همچنین در دوره های رکود درآمدهای نفتی (چه به لحاظ کاهش قیمت و چه کاهش مقدار فروش) بدلیل کاهش ذخایر ارزی قابل حصول، فنر شکاف ارزش واقعی ارز به نسبت پول داخلی باز شده و عامل ایجاد نوسان شدید و ضربه به تولید از مسیر افزایش هزینه تامین کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و در نتیجه کاهش قدرت خرید تولید شده و مصرف داخلی را با تورم ناشی از واردات و تورم هزینه تولید مواجه کرده است. در این گزارش ابتدا روند نرخ ارز در ایران بررسی شده و سپس تئوری‌های افزایش نرخ ارز ارائه می‌شود. در نهایت عوامل موثر بر افزایش نرخ ارز در دو دسته عوامل کلاسیک و عوامل اقتصاد سیاسی ارائه خواهد شد.

۲- روند نرخ ارز در ایران

نظام ارزی کشور قبل از انقلاب نظام نرخ ارز ثابت بوده و نرخ ارز با توجه به توانمندی ارزی دولت مشخص شده است. در شهریور ۱۳۲۰ نرخ رسمی دلار آمریکا ۳۵ ریال اعلام شد و این نرخ تا سال ۱۳۴۶ با وجود نوساناتی در نهایت در ۷۵ ریال تثبیت شد. البته کنترل و نظارت دولتی و سهمیه‌بندی ارزی و تعیین اولویت‌های کشور برای مصارف ارزی تا شوک اول نفتی در سال ۱۳۵۲، که سبب افزایش درآمدهای ارزی ناشی از فروش نفت شد، ادامه داشت. از این سال تا انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ با حذف سهمیه‌بندی‌ها نرخ ارز در ۷۰ ریال تثبیت شد. بنابراین طی سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ نرخ ارز ۱۰۰ درصد رشد داشته است.

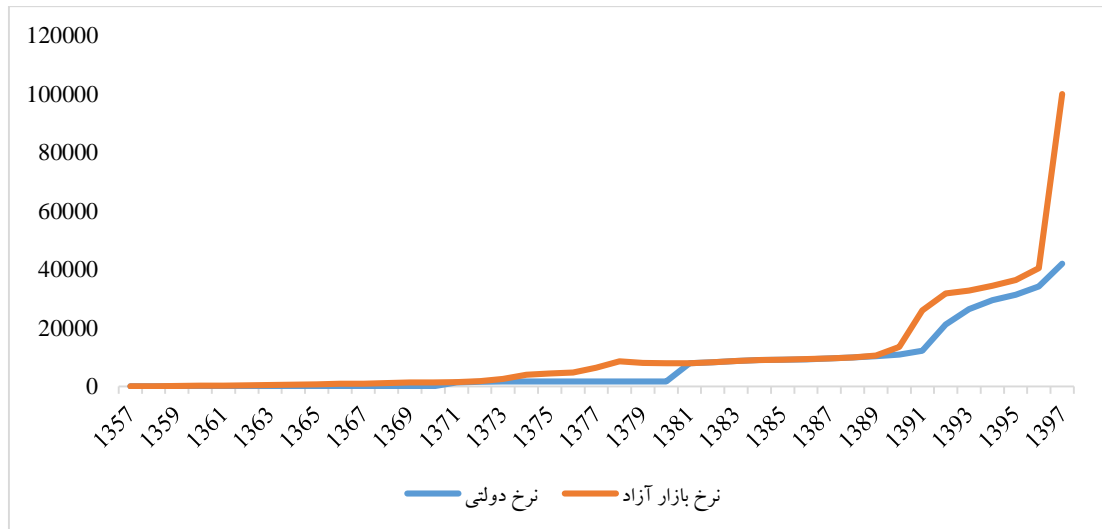
کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به فشارهای ناشی از جنگ تحمیلی، کاهش صادرات نفت، کاهش قیمت نفت در دوره جنگ و افزایش تقاضای واردات، سیاست‌های کنترل ارز در دستور کار قرار گرفت. با پایان یافتن جنگ سیاست‌های تعدیل اقتصادی در همه حوزه‌ها از جمله نظام ارزی کشور مد نظر قرار گرفت. به این منظور از نیمه دوم سال ۱۳۶۸ نرخ ترجیحی ۱۰۰۰ برای دلار آمریکا اعلام شد. این نرخ بستری برای تعدیل نرخ ۷۰ ریالی دلار بود. در سال ۱۳۷۲ نظام ارزی کشور از نظام نرخ ارز ثابت به نظام ارز شناور مدیریت شده تبدیل شد. اگرچه در سه ماه نخست اجرای این سیاست موفق بود؛ اما برخی عوامل اقتصادی از جمله افزایش حجم گشایش‌های اعتبارات اسنادی سررسید شده، ایجاد بحران در بدهی‌های خارجی و عدم توانایی بانک مرکزی برای انجام تعهد خود مبنی بر بازگذاشتن حساب سرمایه و فروش ۵۰۰۰ دلار به هر متقاضی، مانع استمرار این سیاست شد. بنابراین از نیمه دوم سال ۱۳۷۳ نظام شناور ارز حذف و نظام تثبیت ارز تعدیل برحسب ضرورت اتخاذ شد. در مردادماه ۱۳۷۶ عرضه ارز با نرخ‌های توافقی همراه با مداخله بانک مرکزی برای جلوگیری از نوسانات بیش از حد انجام شد. طی سال‌های ۱۳۷۷ و اوایل ۱۳۷۸ که قیمت نفت کاهش پیدا کرد، عرضه ارز دولتی کاهش یافته و سبب اختلال‌هایی در این بازار شد. در بودجه ۱۳۸۱ مقرر شد با اعمال سیاست تک‌نرخ ارز تثبیت شود. از آغاز برنامه سوم توسعه با توجه به توسعه برنامه بحث «ثبات نرخ» ارز برای امکان برنامه‌ریزی فعالان اقتصادی مطرح شده و دولت توانست نرخ ارز را تا حدودی ثابت نگه دارد. در برنامه چهارم توسعه بر کنترل نوسانات شدید نرخ ارز و تداوم سیاست یکسان‌سازی ارز تاکید شده و نظام ارزی کشور به‌طور رسمی نظام شناور مدیریت شده اعلام شد که نرخ ارز باید با توجه به سازوکار عرضه و تقاضا و ملاحظات حفظ توان رقابت بنگاه‌های صادر کننده تعیین شود. البته در دوره سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ با افزایش درآمدهای نفتی دولت عملاً به سمت تثبیت نرخ ارز رفت. ولی با کاهش درآمدهای نفتی و تشدید تحریم‌ها مجدداً مجبور به تعدیل نرخ ارز شد. با تشدید فشارهای خارجی ناشی از قطعنامه‌های سازمان ملل طی دوره ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ و کاهش درآمدهای نفتی ایران مجدداً نرخ ارز طی دوره ۹۲-۱۳۹۰ افزایش یافت. از سال ۱۳۹۲ به بعد با توجه به کاهش تنش‌های خارجی روند افزایش نرخ ارز کاهش یافت. از سال ۱۳۹۷ مجدداً دولت بدلیل نوسانات شدید نرخ ارز دست به تثبیت نرخ ارز در قیمت ۴۲۰۰۰ ریال زد.

در نمودار (۱) روند نرخ ارز بازار آزاد و نرخ دولتی ارز طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۷ مشخص شده است. با توجه به موارد بیان شده در بالا و اطلاعات ارائه در شکل یک سیاست کلی وجود دارد که نشان می‌دهد همیشه نرخ دولتی ارز به پیروی

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

از نرخ بازار آزاد بعد از یک مدت خود را تعدیل کرده است. در جدول (۱) تحلیل علی میان نرخ ارز دولتی و بازار آزاد در ایران ارائه شده است که نشان می‌دهد در دوره مورد بررسی نرخ ارز بازار آزاد علت تغییرات نرخ ارز دولتی بوده است.

نمودار (۱): نرخ ارز دولت و بازار آزاد در ایران

همچنین قاعده کلی بازار ارز ایران طی این دوره شامل دو مرحله‌ای‌های تکرار شونده است. مرحله اول مقاومت در برابر افزایش نرخ ارز و تثبیت آن تا حد توان می‌باشد. مرحله دوم شامل شکست در مقاومت پس از فشار زیاد و عدم امکان ارائه ارز در نرخ تثبیت شده بوده است. در این مرحله نرخ ارز دولتی تا حد نرخ بازار آزاد تعدیل شده و پس از آن مجدد مرحله اول جدیدی که تلاش در جهت تثبیت نرخ ارز است شروع می‌شود؛ این مقاومت شکننده با ورود به مرحله دوم جدیدی پایان می‌پذیرد. بنابراین با الهام از روند گذشته می‌توان انتظار داشت که نرخ ارز دولتی ۴۲۰۰۰ ریالی نیز پس از مدتی در حد نرخ بازار آزاد تعدیل شود.

جدول (۱): تست علیت گرنجری برای رابطه نرخ ارز بازار آزاد و نرخ ارز دولتی دوره ۱۳۶۸-۱۳۹۶

Prob.	F-Statistic	فرضیه صفر
۰/۰۰۰	۱۸/۲۹	نرخ ارز بازار آزاد علت نرخ ارز دولتی نیست.
۰/۱۸۴	۱/۸۳	نرخ ارز دولتی علت تغییرات نرخ ارز بازار آزاد نیست.

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

۳- تئوری‌های مرتبط با عوامل موثر بر نرخ ارز^۱

در تعیین نرخ ارز چهار نظریه اصلی وجود دارد. دو نظریه سنتی تر به تفسیر تغییرات نرخ ارز در بلندمدت می‌پردازند و دو نظریه جدیدتر بیشتر به نوسانات نرخ‌های ارز در کوتاه‌مدت تاکید دارند (سالواتوره، ۱۳۸۶).

۳-۱- رهیافت تجاری

از نظر این رهیافت، نرخ برابری تعادلی ارز، نرخ است که در آن ارزش واردات و صادرات یک کشور برابر شود. زیرا زمانی که ارزش واردات از ارزش صادرات بیشتر باشد (یعنی کشور با کسری تجارت روبه‌رو شود)، در نظام شناور ارز، نرخ مبادله ارز افزایش یافته و ارزش پول داخلی کم می‌شود. در نتیجه صادرات به خارج ارزان شده و واردات گران می‌شود. این امر منجر به افزایش صادرات و کاهش واردات و ایجاد تعادل تجاری می‌شود. از آنجا که سرعت این تعدیل به کشش مقدار واردات و صادرات نسبت به تغییرات نرخ مبادله ارز بستگی دارد، این نظریه را رویکرد کشش‌ها نامیده‌اند. در این رهیافت فقط بر تجارت یا جریان کالا و خدمات در تعیین نرخ ارز تاکید شده و بر نقش جریان بین‌المللی سرمایه (که به خصوص در نوسانات کوتاه مدت بسیار موثر است) پرداخته نشده است. ناتوانی این نظریه در تعیین بسیاری از نوسانات و تغییرات نرخ ارز موجب شده که از آن تنها در تعیین نرخ مبادله ارز در بلندمدت استفاده شود.

۳-۲- نظریه برابری قدرت خرید

در این نظریه نرخ مبادله ارز میان دو کشور نسبتی از سطح عمومی قیمت‌ها در آن دو کشور لحاظ می‌شود. براساس این رویکرد نرخ ارز باید به گونه‌ای تعیین شود که قیمت یک کالای یکسان در دو کشور، یکسان شود (قانون قیمت واحد). این نظریه فروضی ضمنی، از جمله عدم وجود هزینه‌های حمل و نقل، تعرفه‌ها یا سایر محدودیت‌های تجاری دارد. به نحوی که تمام کالاها در سطح بین‌الملل قابل مبادله‌اند و هیچ تغییر ساختاری نیز رخ نمی‌دهد. در نتیجه در صورتی که نرخ ارز موجود قانون قیمت واحد را رعایت نکند با آریترژ کالا، نرخ ارز به نرخ تعادلی می‌رسد.

به دلیل فروض مطلق این نظریه، نظریه دیگری با عنوان برابری قدرت خرید نسبی پدید آمد که در آن تغییرات نرخ ارز را با تغییر نسبی سطح قیمت‌های دو کشور متناسب می‌داند. به گونه‌ای که با داشتن نرخ ارز در سال پایه می‌توانیم با توجه به تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها در دو کشور در فاصله سال پایه تا زمان حال، نرخ ارز تعادلی فعلی را مشخص کنیم. البته

^۱ - این قسمت به طور کامل بر اساس سالواتوره، ۱۳۸۶ می‌باشد.

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

نظریه برابری قدرت خرید نسبی، مانند نظریه برابری قدرت خرید مطلق، با مشکلات روبه‌رو است از جمله اینکه تمام کالاها و خدمات قابل تجارت نیستند. کالاها و خدمات به دو دسته قابل تجارت و غیرقابل تجارت تقسیم می‌شوند، قابل تجارت بودن یعنی در مکانی دور از جایی که تولید شده‌اند، قابل فروش باشند. مسکن و مستغلات و خدماتی مانند آرایشگری و تاکسی‌رانی نمونه‌هایی از کالاهای غیرقابل تجارت هستند. در نتیجه مبادله یک کالای غیرقابل تجارت ممکن نیست و قانون قیمت واحد رعایت نخواهد شد.

۳-۳- رویکرد پولی

در این رویکرد، پول نقش اساسی را در ایجاد تغییرات بلندمدت‌تر از پرداخت‌ها و تعیین نرخ ارز ایفا می‌کند. عدم تعادل عرضه و تقاضای کل پول ملی موجب عدم تعادل تراز پرداخت‌ها شده و براساس نوع نظام ارزی کشور بر نرخ ارز یا تراز پرداخت‌ها تاثیر می‌گذارد تا مجدداً تعادل عرضه و تقاضای پول را برقرار سازد. در این دیدگاه عرضه پول تابعی از جزء داخلی پایه پول ملی، جزء خارجی آن و ضریب فزاینده است. در نتیجه نرخ ارز به نرخ رشد عرضه و تقاضای پول یک کشور در مقابل عرضه و تقاضای پول دیگر کشورها بستگی خواهد داشت.

در یک نظام نرخ ارز ثابت اگر تقاضای پول فزونی یابد و مقامات پولی کشور جزء داخلی پایه پول ملی را به میزانی که این افزایش تقاضای پول فزونی یابد و مقامات پولی کشور جزء داخلی پایه پول ملی را به میزانی که این افزایش تقاضا را پاسخ دهد، افزایش ندهند، این امر موجب جریان ورودی ذخایر بین‌المللی و مازادتر از پرداخت‌ها می‌شود، ورود جریان ذخایر بین‌المللی موجب افزایش جزء خارجی پایه پول ملی و عرضه پول شده و تا تعادل مجدد عرضه و تقاضای پول ادامه می‌یابد. در مقابل افزایش میزان عرضه پول در مقابل تقاضای آن منجر به جریان خروج سرمایه و کسری تراز پرداخت‌ها به میزانی می‌شود که مازاد عرضه پول را در کشور از بین ببرد. بنابراین در بلندمدت و تحت نظام ارز ثابت، مقامات پولی کنترلی بر عرضه پول نخواهند داشت.

تحت یک نظام نرخ ارز شناور، عدم تعادل در عرضه و تقاضای پول موجب عدم تعادل تراز پرداخت‌ها می‌شود اما این عدم تعادل به سرعت با تغییر نرخ ارز از بین رفته و جریان بین‌المللی پول یا ذخیره، ایجاد نمی‌شود و مقام پولی نیز بر عرضه پول و سیاست‌های پولی تسلط خود را حفظ می‌کند.

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

۳-۴- رویکرد تراز موجودی اوراق بهادار

افراد و بنگاه‌ها ثروت مالی خود را به صورت ترکیبی از پول داخلی و اوراق قرضه داخلی و خارج نگه می‌دارند. نگهداری ثروت مالی به شکل نقد (پول داخلی) ریسک صفر دارد؛ اما شخص را از نرخ سود احتمالی محروم می‌کند. البته افراد همواره مقداری پول نقد برای انجام معاملات نگاه می‌دارند. در این رویکرد نرخ ارز تابع مستقیمی از نرخ بهره خارجی و کل ثروت جامعه و تابعی معکوس از نرخ بهره داخلی و اوراق قرضه خارجی است. از کاستی‌های اصلی مدل به فرم ارائه شده در بالا، در نظر نگرفتن مبادلات تجاری، در آمد حقیقی و انتظارات در مدل است.

۴- عوامل موثر بر نرخ ارز در ایران

۴-۱- عوامل کلاسیک در ایران

عوامل کلاسیک موثر بر نرخ ارز به دو دسته عوامل طرف تقاضا و عوامل طرف عرضه قابل تفکیک است. از جمله عوامل طرف تقاضا موثر بر نرخ ارز در ایران، رشد نقدینگی، شکاف واردات با صادرات غیر نفتی، قاچاق، افزایش شدید خروج سرمایه به واسطه نااطمینانی در فضای اقتصادی کشور، بازدهی نسبی پایین تر دارایی‌های جایگزین (مثلا کاهش نرخ‌های بهره بانکی)، انتظارات تورمی و تقاضای بی‌کشش ارز در ایران (چه تولید کنندگان و چه مصرف کنندگان) می‌باشند. در طرف عرضه عواملی همچون کاهش ورودی ارز صادرات نفت چه ناشی از کاهش صادرات و چه ناشی از مشکلات انتقال ارزی از جمله محدودیت بانک‌های ایرانی در ارتباط با بانک‌های بین‌المللی و به تبع نقل و انتقال وجوه و جایگزین شدن صرافی‌ها، وابستگی مسیرهای انتقال وجوه ارزی کشور به برخی نقاط خاص مانند ترکیه و دوبی و ایجاد محدودیت‌های جدید در مسیرهای نقل و انتقال ارزی کشور در دوبی، ترکیه و چین که به دلایل مختلف اعم از قانون مالیات بر ارزش افزوده در دوبی، تشدید نظارت‌ها و ... (نتیجه افزایش ریسک و هزینه انتقال ارز) موثر بوده است.

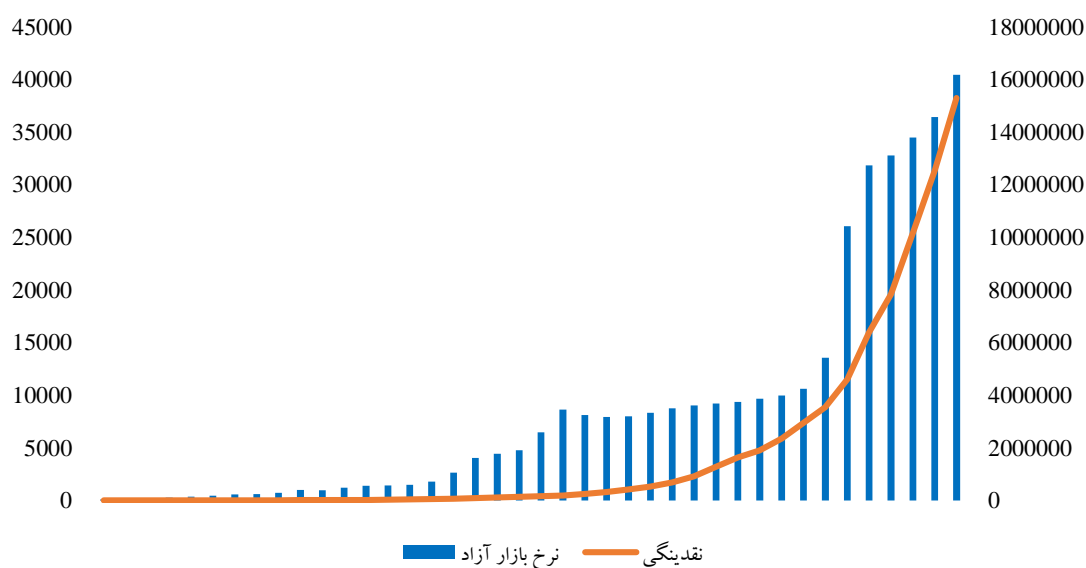
۴-۱-۱- عوامل طرف تقاضا

• رشد شدید نقدینگی

در نمودار (۲) روند نقدینگی و نرخ ارز بازار آزاد در ایران طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۵۷ مشخص شده است. در این شکل در ستون سمت راست حجم نقدینگی و در ستون سمت چپ قیمت دلار مشخص شده است. این روند نشانی می‌دهد رویکرد پولی تغییرات نرخ ارز در ایران قابل توجیه است. همانطور که در بالا بیان شده در رویکرد پولی، پول نقش اساسی

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

را در ایجاد تغییرات بلندمدت تر از پرداختها و تعیین نرخ ارز ایفا می کند. عدم تعادل عرضه و تقاضای کل پول ملی موجب عدم تعادل تراز پرداختها شده و براساس نوع نظام ارزی کشور بر نرخ ارز یا تراز پرداختها تاثیر می گذارد تا مجدداً تعادل عرضه و تقاضای پول را برقرار سازد. در این دیدگاه عرضه پول تابعی از جزء داخلی پایه پول ملی، جزء خارجی آن و ضریب فزاینده است.

نمودار (۲): روند همزمان نقدینگی و نرخ ارز در بازار آزاد

• شکاف واردات با صادرات غیر نفتی

در جدول (۲) وضعیت بازرگانی خارجی کشور طی سالهای ۹۶-۱۳۹۲ بررسی شده است. بر اساس این اطلاعات ارزش میزان واردات کشور از صادرات غیر نفتی بیشتر بوده و به عبارتی تراز تجاری غیر نفتی منفی است. این نتایج نیز می تواند منطبق با تئوری رهیافت تجاری باشد که از نظر این رهیافت، نرخ برابری تعادلی ارز، نرخ است که در آن ارزش واردات و صادرات یک کشور برابر شود. زیرا زمانی که ارزش واردات از ارزش صادرات بیشتر باشد یعنی کشور با کسری تجارت روبه رو شود، در نظام شناور ارز، نرخ مبادله ارز افزایش یافته و ارزش پول داخلی کم می شود. البته اثر افزایش نرخ ارز بر صادرات که طبق این تئوری باید با افزایش نرخ ارز صادرات به خارج ارزان شده و واردات گران شده و این امر منجر به

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

افزایش صادرات و کاهش واردات و ایجاد تعادل تجاری شود در قسمت‌های بعد توضیح داده می‌شود که این اتفاق در ایران نیافتاده است.

جدول (۲): وضعیت بازرگانی خارجی ایران طی دوره ۹۶-۱۳۹۲

وضعیت بازرگانی خارجی کشور (۱)						
واردات (CIF)			صادرات غیر نفتی (۲)			(ارقام داخل پرانتز درصد تغییرات هر دوره نسبت به دوره مشابه سال قبل)
ارزش واحد (تن/دلار)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش واحد (تن/دلار)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	
۱۴۷۶	۴۹۷۰۹	۳۳۶۸۴	۳۸۹	۳۱۵۵۲	۸۱۱۰۳	۱۳۹۲
(۹/۰)	(-۷/۰)	(-۱۴/۷)	(-۱۶/۵)	(-۳/۱)	(۱۶/۰)	
۱۲۴۵	۵۳۵۶۹	۴۳۰۱۶	۴۴۸	۳۶۵۵۵	۸۱۶۳۴	۱۳۹۳
(-۱۵/۶)	(۷/۸)	(۲۷/۷)	(۱۵/۱)	(۱۵/۹)	(۰/۷)	
۱۱۸۲	۴۱۵۳۹	۳۵۱۵۲	۴۵۹	۳۵۶۰۹	۷۷۵۹۶	۱۳۹۴
(-۵/۱)	(-۲۲/۵)	(-۱۸/۳)	(۲/۵)	(-۲/۶)	(-۴/۹)	
۱۳۰۸	۴۳۶۸۴	۳۳۳۹۹	۳۳۰	۳۶۷۲۳	۱۱۱۲۳۲	۱۳۹۵
(۱۰/۷)	(۵/۳)	(-۵/۰)	(-۳۸/۱)	(۳/۱)	(۴۲/۳)	
:۱۳۹۵						
۱۳۲۵	۱۱۴۸۰	۸۶۶۷	۳۱۹	۸۶۰۰	۲۶۹۷۷	سه ماهه دوم
(۵/۰)	(۹/۳)	(۴/۰)	(-۲۶/۶)	(۷/۲)	(۴۶/۳)	
۱۲۲۶	۱۱۳۰۴	۹۲۱۸	۳۲۳	۹۶۵۷	۲۹۸۷۱	سه ماهه سوم
(۱۲/۵)	(۲۰/۷)	(۷/۳)	(-۳۹/۴)	(-۶/۵)	(۵۴/۳)	
۱۴۴۶	۱۱۹۲۹	۸۲۵۲	۳۲۴	۹۵۵۵	۲۹۴۸۱	سه ماهه چهارم
(۱۹/۶)	(۵/۳)	(-۱۱/۹)	(-۲۵/۳)	(۸/۴)	(۴۵/۳)	
□ ۱۳۹۶						
۱۳۳۸	۱۱۵۷۲	۸۶۴۹	۳۵۲	۸۴۵۳	۲۴۰۴۲	سه ماهه اول
(۸/۳)	(۳۹/۰)	(۱۹/۱)	(-۱/۷)	(-۵/۱)	(-۳/۵)	
۱۴۰۷	۱۲۰۲۳	۸۵۴۵	۳۳۵	۸۵۷۰	۲۵۶۱۸	سه ماهه دوم
(۶/۳)	(۴/۷)	(-۱/۴)	(۴/۹)	(-۰/۳)	(-۵/۰)	
۱۴۸۷	۱۳۹۷۵	۹۴۰۰	۳۶۷	۹۵۱۸	۲۵۹۲۱	سه ماهه سوم
(۲۱/۳)	(۲۳/۶)	(۲/۰)	(۱۳/۶)	(-۱/۴)	(-۱۳/۳)	

• قاچاق

یک عامل دیگر که بر تقاضای غیر رسمی ارز می‌افزاید قاچاق کالا است. بر اساس آمارهای غیر رسمی میزان قاچاق کالا به ایران در سال‌های مختلف تا ۲۰ میلیارد دلار نیز رسیده است. این یعنی تقاضای ۲۰ میلیارد دلاری ارز در بخش قاچاق

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

کالا. در خصوص اثرات قاچاق بر کاهش قدرت رقابت داخلی تولیدات داخلی و یا اثرات مثبت آن در شرایط تحریم جهت تامین نیازهای داخلی کشور در اینجا مجالی برای بحث نیست.

جدول (۳): تراز پرداخت‌های کشورهای سال‌های ۹۶-۱۳۹۲

تراز پرداخت‌ها (حساب سرمایه و تغییر در ذخایر بین‌المللی)				
(میلیون دلار)				
	خالص حساب سرمایه			تغییر در ذخایر بین‌المللی (۱) (۲)
	کوتاهمدت	بلندمدت	کل	
۱۳۹۲	-۱۲۳۵۵	۳۰۳۳	-۹۳۲۱	۱۳۱۸۹
۱۳۹۳	-۱۹۸	۷۵۸	۵۵۹	۸۵۶۱
۱۳۹۴	۱۲۴۸	۱۰۹۸	۲۳۴۶	۲۲۳۳
□۱۳۹۵	-۱۸۴۳۳	۱۴۵	-۱۸۲۸۸	-۷۶۶۶
□۱۳۹۵:				
شش ماهه اول	-۱۱۴۷۲	۶۳۷	-۱۰۸۳۶	-۷۶۴۴
نه ماهه	-۱۴۵۴۶	۴۱۲	-۱۴۱۳۴	-۷۸۷۵
دوازده ماهه	-۱۸۴۳۳	۱۴۵	-۱۸۲۸۸	-۷۶۶۶
□۱۳۹۶:				
سه ماهه اول	-۱۳۲۴	-۱۵	-۱۳۳۸	-۱۵۸۵
شش ماهه اول	-۶۴۸۰	۱۸۶	-۶۲۹۴	-۵۵۵۳
نه ماهه	-۱۲۰۰۷	۲۱۳	-۱۱۷۹۳	-۸۶۳۱

• افزایش شدید خروج سرمایه

در جدول (۳) وضعیت تراز پرداخت‌های کشورهای ورود و خروج ارز طی سال‌های ۹۶-۱۳۹۲ مشخص شده است. اطلاعات نشان می‌دهد که در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ در مجموع خالص ورود سرمایه به کشور حدود ۲/۹ میلیارد دلار بوده است. ولی طی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ افزایش شدید خروج سرمایه به واسطه نااطمینانی در فضای اقتصادی کشور و اثرات انتظاری ناشی از اظهارنظرهای مقامات آمریکایی را شاهد هستیم. بر این اساس در سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۸ میلیارد دلار خروج سرمایه و در نه ماهه سال ۱۳۹۶ حدود ۱۲ میلیارد دلار خروج سرمایه از کشور وجود داشته

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

است. که با لحاظ سه ماهه چهارم سال ۱۳۹۶ در مجموع سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ حدود ۳۹ میلیارد دلار خروج ارز در قالب سرمایه از کشور اتفاق افتاده است.

۴-۱-۲- عوامل طرف عرضه:

در طرف عرضه عواملی همچون کاهش ورودی ارز صادرات نفت چه ناشی از کاهش صادرات و چه ناشی از مشکلات انتقال موثر بوده است. در جدول (۴) کشورهای با بیشترین واردات کالاهای ایرانی و در جدول (۵) کشورهای با بیشترین صادرات به ایران مشخص شده است. بر اساس اطلاعات این دو جدول می‌توان تاحدی نقشه ارزی کشور را تصور کرد که در عمده موارد چه میزان ارز از چه کشورهایی به چه کشورهای دیگری باید انتقال یابد تا ارز حاصل از صادرات کشور به دست فروشندگان کالا به ایران در کشورهای دیگر برسد. طبیعی است اگر میزان صادرات ایران از یک کشور بیش از میزان واردات ایران از آن کشور باشد، خالص تجارت با آن کشور مثبت بوده و به طور خالص مقداری ارز نصیب ایران می‌شود. همچنین اگر میزان صادرات ایران به یک کشور کمتر از میزان واردات ایران از آن کشور باشد، خالص تجارت ایران با آن کشور منفی بوده و نیاز است ارز به آن کشور منتقل شود. انتقال ارز از کشورهایی که ایران با آنها خالص تجارت مثبت دارد به کشورهایی که ایران با آنها خالص تجارت منفی دارد نیازمند وجود مسیرهای انتقال ارز است. برای مثال این اطلاعات بیانگر نیاز به انتقال پول از کشورهای چین و عراق به کشوری مانند چین و امارات است. بنابراین مسیرهای انتقال ارزی بسیار اساسی است. همانطور که بیان شد مشکلات مسیرهای انتقال ارزی کشور از سال ۱۳۹۵ تشدید شده و شناسایی و تخریب مسیرهای انتقال ارزی کشور توسط خزانه داری امریکا مشکلاتی در ارتباطات بانک‌های ایرانی با بانک‌های بین‌المللی و به دنبال آن نقل و انتقال وجوه ایجاد شد. بنابراین امکان انتقال ارزی کاهش یافته و در جذب ارزهای ناشی از صادرات و پرداخت ارز مورد نیاز برای واردات کشور با مشکل مواجه شد.

جدول (۴): کشورهای با بیشترین واردات از ایران

رتبه	کشور	وزن (کیلوگرم)	ارزش (دلار)	سهم وزن	سهم ارزش
۱	چین	۳۴,۸۹۵,۶۵۳,۸۹۷	۹,۰۶۴,۶۶۹,۶۵۲	۲۶,۳۸	۱۹,۳۲
۲	امارات متحده عربی	۱۸,۰۸۸,۸۷۳,۰۶۱	۶,۷۶۳,۸۴۱,۸۱۰	۱۳,۶۷	۱۴,۴۱

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

۱۳,۶۹	۹,۹	۶,۴۲۵,۲۰۲,۹۵۵	۱۳,۰۹۱,۷۸۶,۰۲۶	عراق	۳
۹,۳۳	۷,۶	۴,۳۸۰,۱۳۳,۷۱۴	۱۰,۰۶۰,۰۱۱,۹۷۱	جمهوری کره	۴
۸,۵	۱۰,۸۶	۳,۹۹۱,۱۱۷,۹۰۹	۱۴,۳۶۴,۵۹۶,۳۷۲	ترکیه	۵
۵,۹۵	۴,۴۷	۲,۷۹۲,۳۳۱,۳۳۶	۵,۹۱۵,۷۶۳,۳۱۶	افغانستان	۶
۵,۸۳	۷,۴	۲,۷۳۴,۸۹۲,۷۲۶	۹,۷۹۳,۰۱۷,۸۵۱	هند	۷
۱,۹۸	۱,۶۵	۹۳۰,۷۲۹,۳۳۹	۲,۱۸۷,۳۵۴,۷۱۵	پاکستان	۸
۱,۵۶	۱,۳۵	۷۳۰,۵۱۰,۶۷۲	۱,۷۸۶,۲۲۰,۵۳۶	تایلند	۹
۱,۳۸	۱,۵	۶۴۵,۳۳۲,۶۲۴	۱,۹۸۱,۷۷۵,۸۸۲	اندونزی	۱۰

جدول (۵): کشورهای با بیشترین صادرات به ایران

رتبه	کشور	وزن (کیلوگرم)	ارزش (دلار)	سهم وزن	سهم ارزش
۱	چین	۴۸۰۳,۳۶۰,۲۴۳	۱۳,۲۱۶,۲۶۶,۹۱۷	۱۲,۴	۲۴,۳۴
۲	امارات متحده عربی	۶,۹۴۱,۱۱۷,۳۶۹	۱۰,۰۶۶,۵۶۵,۸۷۷	۱۷,۹۲	۱۸,۵۴
۳	جمهوری کره	۱,۴۹۶,۵۳۳,۵۱۳	۳,۷۱۷,۲۴۲,۸۴۱	۳,۸۶	۶,۸۵
۴	ترکیه	۱,۸۳۹,۳۴۱,۸۱۴	۳,۱۹۳,۰۰۳,۴۹۳	۴,۷۵	۵,۸۸
۵	آلمان	۱,۰۵۷,۷۳۰,۰۷۴	۳,۰۸۳,۲۴۰,۲۳۰	۲,۷۳	۵,۶۸
۶	هند	۱,۷۸۳,۶۰۱,۵۲۵	۲,۲۵۵,۰۸۳,۶۶۸	۴,۶	۴,۱۵
۷	سوئیس	۴,۴۱۹,۲۲۵,۰۴۰	۲,۱۵۸,۰۶۹,۰۴۳	۱۱,۴۱	۳,۹۷
۸	فرانسه	۱,۴۷۹,۹۴۷,۵۴۲	۱,۷۶۶,۰۴۳,۴۹۴	۰,۳۸	۳,۲۵
۹	هلند	۲,۸۱۳,۳۴۲,۷۰۷	۱,۴۳۹,۰۱۳,۱۲۶	۷,۲۶	۲,۶۵
۱۰	ایتالیا	۲۰۳,۱۵۵,۵۸۳	۱,۴۲۷,۸۰۵,۴۷۵	۰,۵۲	۲,۶۳
۱۱	انگلستان	۳,۰۴۷,۶۵۰,۰۴۴	۱,۱۰۴,۰۹۵,۲۵۱	۷,۸۷	۲,۰۳
۱۲	سنگاپور	۲,۲۱۸,۵۳۶,۵۱۳	۹۴۹,۶۶۰,۳۹۸	۵,۷۳	۱,۷۵

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

۴-۲- اقتصاد سیاسی نرخ ارز

تا قبل از انتخاب عمومی و اقتصاد سیاسی جدید بهینه یابی اقتصادی در چارچوب قیود بود. پس از انتخاب عمومی توجه به خود قیود قانونی و ارائه راهکارهایی برای اصلاح قیود قانونی است. فرض اساسی انتخاب عمومی این است که انسان در هر حوزه فعالیت انسانی چه به عنوان یک شهروند و چه به عنوان یک سیاست مدار با ویژگی های واحد بوده و حداکثر کننده منفعت شخصی است. با این تفاوت که نفع طلبی سیاست مداران پیچیدگی بیشتری داشته و فهم آن سخت تر است. انتخاب عمومی فریاد برآورد سیاستمداران نه بر اساس منافع اجتماعی که بر اساس نفع فردی عمل می کنند. در اقتصاد سیاسی قدیم حرکت از سیاست به اقتصاد است و در اقتصاد سیاسی جدید حرکت از اقتصاد به سیاست. بر این اساس هر سیاستی برندگان و بازندگان دارد. از این رو همیشه برندگان با فشار خواهان اجرای سیاست و بازنده گان خواهان عدم اجرا یا توقف سیاست هستند. بنابراین میزان اجرای سیاست بستگی به برآیند فشار دو طرف دارد. در عمل نیز دولت تحت فشار برندگان و بازندگان سیاست ها تصمیم می گیرند.

در این چارچوب نفع برندگان افزایش نرخ ارز عبارتند از افرادی که به ارز دسترسی دارند از جمله صادرکنندگان مواد خام، توزیع کنندگان نرخ دولتی به سبب دسترسی به رانت اطلاعاتی و افزایش امکان دریافت سهم و رشوه در پرداخت ارز، مدیران فعالیت های ارز آور دولتی مانند پتروشیمی ها و ... کسانی که به نرخ ارز دولتی دسترسی دارند، دولت جهت اخذ رای و دولت به سبب جبران کسر بودجه. همچنین زیان کنندگان از افزایش نرخ ارز عبارتند از: تولید کنندگان وابسته به کالاهای واسطه ای خارجی چون تولید وابسته به کالاهای واسطه ای وارداتی و در نتیجه تورم در هزینه تولید، سرمایه گذار داخلی و خارجی که سرمایه شان به صورت ریالی یا فیزیکی در داخل کشور بوده و مصرف کنندگان کالا در داخل کشور.

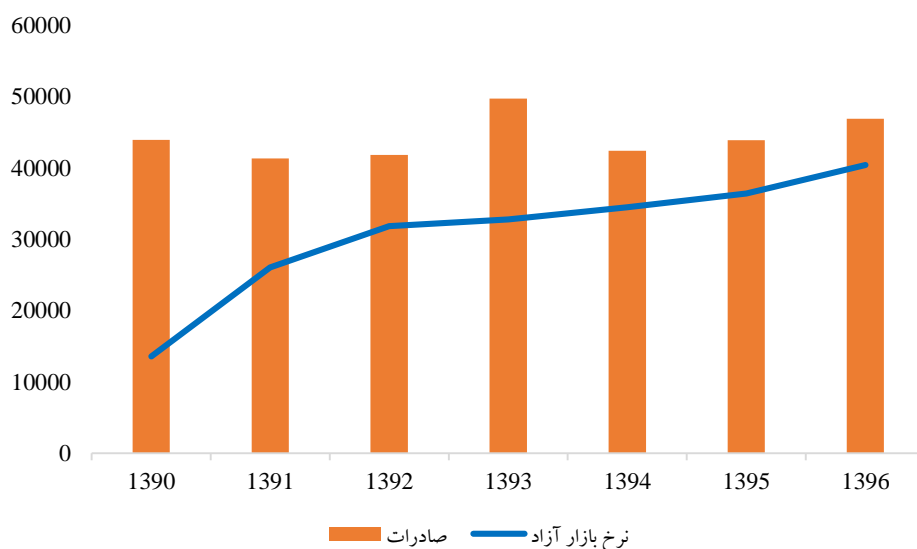
نفع برندگان از افزایش نرخ ارز

صادر کنندگان

یکی از نفع برندگان اصلی افزایش نرخ ارز در ایران صادر کنندگان معرفی می شوند. در این قسمت به این مطلب پرداخته می شود که آیا صادر کنندگان غیر نفتی نفع برندگان افزایش نرخ ارز هستند؟ همانطور که در شکل (۳) مشخص شده، طی سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ نرخ ارز با افزایش حدود ۲۰۰ درصدی از ۱۳۵۰۰ ریال به ۴۰۵۰۰ ریال رسیده ولی در همین زمان میزان صادرات غیر نفتی کشور تغییر محسوسی نداشته است. بنابراین با توجه به مشکلات طرف عرضه کشور (از جمله فضای کسب و کار محدود کننده) مشکل اصلی صادرات کشور نرخ ارز نبوده و شواهد نشان می دهد تقریباً هیچ

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

ارتباطی میان نرخ ارز و صادرات غیر نفتی در ایران نیست. برای درک بهتر این مطلب بررسی اجزای صادرات غیر نفتی شاید کمک کننده باشد.

نمودار (۳): روند نرخ ارز در بازار آزاد و میزان صادرات غیر نفتی کشور

بررسی اجزای صادرات کشور نشان می‌دهد عمده صادرات ما نفتی، میعانات گازی و پتروشیمی بوده (در جدول (۶) ترکیب صادرات غیر نفتی به تفکیک اجزا ارائه شده است) و کالای ساخته شده حدود ۱۵ درصد صادرات کشور را شامل می‌شود و در حدود ۸۵ درصد صادرات یا مستقیم خام فروشی است یا قدرت رقابتی خود را از یارانه مواد خام مصرفی بدست می‌آورد و نرخ ارز خیلی در افزایش قدرت رقابتی صادراتی کشور موثر نیست. حتی بررسی دقیق ترکیب کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای مورد استفاده در تولیدات داخلی نشان می‌دهد که افزایش نرخ ارز می‌تواند قدرت رقابت پذیری تولیدات داخلی را کاهش نیز بدهد.

جدول (۶): ترکیب صادرات غیر نفتی به تفکیک اجزاء (میلیون ریال)

صادرات	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
میعانات گازی	۱۰۱۵۶	۸۸۱	۱۰۲۹۵	۱۴۰۰۵	۴۶۸۰	۷۳۲۰	۷۰۷۹
پتروشیمی	۱۵۰۴۲	۱۰۰۷۲	۱۰۸۰۶	۱۴۲۴۱	۱۵۲۷۳	۱۶۴۱۹	۱۵۱۹۴
صنعتی			۱۵۰۴۹	۱۴۹۸۹	۱۷۱۶۱	۱۴۴۹۶	۱۸۹۸۳
کشاورزی			۳۳۷۳	۴۶۲۳	۳۹۸۸	۳۹۲۲	۳۸۱۱

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	<p style="text-align: center;">گزارش کارشناسی شورای پژوهشی</p>	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

معدن							
فروش و صنایع دستی	۳۵۵	۳۸۶	۳۳۳	۳۷۴	۴۶۳		
سایر	۱۸۷۷۶	۲۲۳۸۲					
جمع	۴۳۹۷۴	۴۱۳۳۵	۴۱۸۴۸	۴۹۷۴۴	۴۲۴۲۵	۴۳۹۳۰	۴۶۹۳۱

منبع: گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶)

برای بررسی دقیق‌تر تاثیر نرخ ارز بر صادرات در جدول (۷) ترکیب واردات کشور به تفکیک کالاهای نهایی، کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای مشخص شده است. بر اساس اطلاعات ارائه شده حدود ۷۶ درصد واردات ایران، واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای است. این کالاهای در تولیدات داخلی استفاده می‌شوند و بر این اساس عمده تولیدات داخلی تا حد زیادی وابسته به کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای خارجی و ارز بر است. بنابراین با افزایش نرخ ارز از مسیر افزایش هزینه کالاهای وارداتی واسطه‌ای و سرمایه‌ای تورم وارداتی به تولید منتقل شده و همچنین به عنوان تورم ناشی از هزینه تولید سبب افزایش قیمت تولیدات داخلی می‌شود و تا حد زیادی اثر افزایش قدرت رقابتی ناشی از افزایش نرخ ارز را خنثی می‌کند. البته تعیین دقیق اثر افزایش نرخ ارز بر قدرت رقابتی کالاهای داخلی نیازمند تعیین برآیند افزایش قدرت رقابت ناشی از افزایش نرخ ارز به طور مستقیم و افزایش هزینه تولید و در نتیجه افزایش قیمت کالاهای داخلی (در نتیجه نهاده‌های وارداتی به طور غیر مستقیم) می‌باشد. ولی بررسی اجمالی ارتباط نرخ ارز و میزان صادرات غیر نفتی در نمودار (۳) بیانگر عدم ارتباط میان نرخ ارز و میزان صادرات و به نوعی خنثی شدن دو اثر متضاد افزایش نرخ ارز بر میزان رقابت پذیر تولیدات داخلی است. بنابراین نرخ ارز در مطلق درآمد ارزی صادرکنندگان اثری نداشته است. اگر چه ارزش ریالی صادرات آنها را افزایش داده است.

جدول (۷): ترکیب واردات کشور

واردات	۱۳۹۵	۱۳۹۶	سهم اجزا از کل در دو سال ۹۵ و ۹۶
واسطه‌ای	۲۵۹۵۵	۳۱۶۸۷	۰/۵۹
سرمایه‌ای	۸۰۷۰	۸۳۸۲	۰/۱۷
مصرفی	۶۲۶۳	۹۸۴۴	۰/۱۶
سایر	۳۳۹۶	۴۳۸۹	۰/۰۸
مجموع	۴۳۶۸۴	۵۴۳۰۲	۱

منبع: گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶)

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

• توزیع کنندگان نرخ ارز دولتی

تجربه قبلی افزایش نرخ ارز در ایران نشان داده دولت ابتدا در برابر افزایش نرخ ارز مقاومت می‌کند، همانطور که قبلاً توضیح داده شد این مقاومت شکننده، پایدار نبوده و پس از مدتی عقب نشینی دولت و تعدیل نرخ ارز بر اساس نرخ‌های بازار آزاد را به دنبال دارد. ولی در زمانی که دولت در برابر افزایش نرخ ارز مقاومت می‌کند به دلیل بالاتر بودن تقاضای ارز دولتی از عرضه آن، دولت مجبور به سهمیه بندی و ارائه ارز به گروه‌های خاص است؛ از این رو توزیع کنندگان نرخ ارز دولتی به سبب دسترسی به رانت اطلاعاتی و افزایش امکان دریافت سهم و رشوه در پرداخت ارز دولتی منبع مالی عظیمی نصیب‌شان می‌شود. که به نظر می‌رسد یک عامل تکرار یک سیاست اشتباه در دوره‌های مختلف همین منافع تصمیم‌گیران اصلی سیاست است. بنابراین اگر چه از سیاست تثبیت نرخ ارز در یک مدت و تعدیل مجدد آن کشور زیان می‌کند ولی تصمیم‌گیران و مجریان این سیاست سود می‌برند و این مهمترین توجیه اجرای یک سیاست غلط و تکرار آن و عدم یادگیری از گذشته است. به عبارتی نه اینکه سیاست‌گذار و مجریان سیاست ندانند که سیاستی اشتباه را به کار می‌برد، بلکه نفعش در اجرای این سیاست اشتباه است.

• مدیران فعالیت های ارز آور دولتی (مانند پتروشیمی ها و ...)

دسته بعدی منفعت کنندگان از افزایش نرخ ارز در بازار آزاد و تثبیت نرخ ارز دولتی، مدیران فعالیت های ارز آور دولتی (مانند پتروشیمی ها و ...) می‌باشند. این مدیران از شکاف ایجاد شده میان نرخ ارز بازار آزاد و ارز دولتی در جهت منافع خود بهره‌برداری می‌کنند. چون از طرفی نرخ ارز را عمدتاً به قیمت بازار آزاد فروخته و قیمت دولتی آن را به حساب دولت واریز می‌کنند.

• کسانی که به نرخ ارز دولتی دسترسی دارند

دریافت کنندگان ارز دولتی منبع رانتی‌ای کسب می‌کنند که یا با فروش مستقیم ارز دولتی در بازار آزاد و یا فروش کالاهایی که با ارز دولتی وارد کرده‌اند به قیمت‌های آزاد بدست می‌آید.

• دولت جهت اخذ رای

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

یک فرضیه این است که دولت ها در دوره اول انتخاب شدن تلاش می کنند تا نرخ ارز را در بازار تثبیت کنند. به عبارتی از مسیر تزریق ارز، اجازه تغییرات زیاد نرخ ارز در بازار آزاد را ندهد، تا بتوانند بر اساس آن رای مردم برای دور دوم را کسب کنند. سپس در دور دوم چون دیگر امکان انتخاب مجدد برای دور سوم پیوسته برای رییس جمهور موجود وجود ندارد و از طرفی روسای جمهور منتخب ایران به دلیل ضعف نظام حزبی، هیچ یک نماینده واقعی و قطعی یک حزب مشخص نیستند و از این رو اهداف حزبی خیلی برایشان مطرح نیست، بنابراین در دور دوم ریاست جمهوری نرخ ارز بازار آزاد را رها کرده و اجازه افزایش قیمت می دهند. برای بررسی این ایده در جدول (۸) نرخ رشد ارز بازار آزاد در دوره های ریاست جمهوری روسای جمهور مختلف ایران از سال ۱۳۶۸ به بعد مشخص شده است. اطلاعات نشان می دهد این فرضیه که در دوره های اول ریاست جمهوری نرخ ارز افزایش کمتری داشته و در دور دوم افزایش بیشتری داشته است در سه دولت هاشمی رفسنجانی، احمدی نژاد و روحانی مورد تایید است ولی در دولت خاتمی این روند معکوس است. یعنی نرخ رشد دوره اول بیشتر از نرخ رشد دوره دوم است. همچنین اطلاعات نشان می دهد بیشترین میزان افزایش نرخ ارز بازار آزاد در دولت های مختلف ابتدا مربوط به دولت هاشمی رفسنجانی با ۳۶۰ درصد افزایش نرخ ارز، در جایگاه دوم دولت روحانی ۲۸۴ (البته تا سال ۱۳۹۷ و قیمت حدود ۱۰۰۰۰ تومان در مهرماه، هرچند قابل پیش بینی است که بیشترین میزان افزایش قیمت ارز در میان چهار رییس جمهور تا انتهای دوره روحانی به این دولت تعلق بگیرد)، در جایگاه سوم دولت احمدی نژاد با ۱۹۸ درصد و کمترین میزان افزایش نرخ ارز مرتبط با دولت خاتمی با ۹۷ درصد است. بنابراین در دولت خاتمی هم فرضیه افزایش بالاتر نرخ ارز در دوره دوم ریاست جمهوری نقض شده و هم کمترین افزایش نرخ ارز در میان چهار دولت را دارد.

جدول (۸): رشد دلار در دولت های مختلف

رییس جمهور	بازه زمانی	نرخ رشد دلار (درصد)
هاشمی رفسنجانی	دور اول	۵۵
	دور دوم	۱۹۷
	کل دوره	۳۶۰
خاتمی	دور اول	۸۳
	دور دوم	۸
	کل دوره	۹۷

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

ریس جمهور	بازه زمانی	نرخ رشد دلار (درصد)
احمدی نژاد	دور اول	۱۱
	دور دوم	۱۷۰
	کل دوره	۱۹۸
روحانی	دور اول	۴۰
	کل دوره	۲۸۴

• دولت به سبب جبران کسر بودجه

یکی دیگر از برندگان افزایش نرخ ارز دولت است. از آنجا که بخش زیادی از ارز کشور از محل فروش نفت بوده و سهم دولت است؛ از این رو دولت می تواند با افزایش نرخ ارز منابع ریالی بیشتری در اختیار داشته باشد. مثلاً اگر در قانون بودجه نرخ ارز ۳۸۰۰۰ ریال لحاظ شده باشد و دولت بتواند نرخ ارز را با قیمت ۱۳۸۰۰۰ بفروشد، به ازای هر یک میلیارد دلار ارز ۱۰۰ هزار میلیارد ریال کسب درآمد مازاد بر بودجه خواهد داشت و این یعنی اینکه می تواند کسری بودجه خود را پوشش دهد.

زیان کنندگان از افزایش نرخ ارز

• تولید کنندگان وابسته به کالاهای واسطه ای خارجی

تولید کنندگان وابسته به کالاهای واسطه ای خارجی از جمله زیان کنندگان افزایش نرخ ارز هستند. زیرا تولید وابسته به کالاهای واسطه ای وارداتی بوده و در نتیجه تورم در هزینه تولید سبب افزایش قیمت و کاهش قدرت رقابت این تولید کنندگان می شود. این مطلب در بند مربوط به صادر کنندگان توضیح داده شد.

• سرمایه گذار داخلی و خارجی

سرمایه گذار داخلی و خارجی که سرمایه شان به صورت ریالی یا فیزیکی در داخل کشور است از افزایش نرخ ارز زیان می کنند. زیرا ارزش دلاری سرمایه شان کاهش می یابد.

• مصرف کنندگان کالا در داخل کشور

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

مهمترین زیان کنندگان افزایش نرخ ارز مصرف کنندگان کالا در داخل کشور هستند. که هم تورم وارداتی ناشی از واردات کالاها با ارز گرانتر و هم تورم ناشی از افزایش هزینه تولید (به لحاظ افزایش هزینه ریالی کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای وارداتی) به مصرف کننده تحمیل می‌شود.

۵- جمع‌بندی

مدیریت غلط ارزهای حاصل از صادرات مواد خام از جمله نفت منجر به سیاست ثبات نرخ ارز در دوره افزایش صادرات و وفور ارز شده است. این امر سبب شده که همزمان با افزایش نسبی تورم داخلی نسبت به تورم خارجی نرخ ارز واقعی داخلی کاهش یافته و سبب آسیب به ساختار تولید داخلی کاهش قدرت رقابتی بخش‌های قابل مبادله و افزایش بازدهی در بخش‌های غیر قابل مبادله (از طریق ایجاد بیماری هلندی) شود. از طرفی در دوره‌های کاهش صادرات یا کاهش قیمت نفت و کم شدن میزان ارز ورودی حاصل از صادرات، فنر شکاف ارز به نسبت پول داخلی باز شده که این عامل ایجاد نوسان شدید و آسیب به تولید وابسته به کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای خارجی و همچنین کاهش قدرت خرید مصرف کننده داخلی شده است.

قاعده کلی بازار ارز ایران طی این دوره شامل دو مرحله‌ای‌های تکرار شونده است. مرحله اول مقاومت دولت در برابر افزایش نرخ ارز و تثبیت آن و مرحله دوم شکست در مقاومت پس از فشار زیاد و عدم امکان تامین ارز تقاضا شده در نرخ تثبیت شده بوده است. در مرحله دوم نرخ ارز دولتی تا حد نرخ بازار آزاد تعدیل شده و پس از آن دوباره مرحله اول جدیدی در راستای تثبیت نرخ ارز شروع می‌شود؛ این مقاومت شکننده با ورود به مرحله دوم جدیدی پایان می‌پذیرد. بنابراین با توجه به این روند می‌توان انتظار داشت که نرخ ارز دولتی ۴۲۰۰۰ ریالی کنونی نیز پس از مدتی در حد نرخ بازار آزاد تعدیل شود.

در بخش دیگر این تحقیق به بررسی عوامل موثر بر نرخ ارز در قالب دو دسته عوامل کلاسیک و اقتصاد سیاسی پرداخته شد. در بخش عوامل کلاسیک عواملی چون رشد نقدینگی، شکاف واردات با صادرات غیر نفتی، افزایش شدید خروج سرمایه به واسطه نااطمینانی در فضای اقتصادی کشور، بازدهی نسبی پایین تر دارایی‌های جایگزین، انتظارات تورمی و تقاضای بی‌کشش ارز در ایران در طرف تقاضا و عواملی چون کاهش ورودی ارز صادرات نفت در طرف عرضه بررسی شد.

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	<p style="text-align: center;">گزارش کارشناسی شورای پژوهشی</p>	<p style="text-align: center;">اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز</p>
تاریخ:		

همچنین در خصوص اقتصاد سیاسی افزایش نرخ ارز با توجه به اینکه هر سیاستی برندگان و بازندگان دارد؛ نفع برندگان افزایش نرخ شامل صادرکنندگان مواد خام، توزیع کنندگان نرخ ارز دولتی، مدیران فعالیت های ارز آور دولتی مانند پتروشیمی ها و ... و همچنین خود دولت به سبب جبران کسر بودجه و زیان کنندگان افزایش نرخ ارز شامل تولید کنندگان وابسته به کالاهای واسطه ای خارجی، سرمایه گذاران داخلی و خارجی و مصرف کنندگان کالا در داخل کشور بررسی شدند.

۶- منابع

- ۱- بانک مرکزی (۱۳۹۷)، بانک اطلاعات سری های زمانی اقتصادی
- ۲- بانک مرکزی (۱۳۹۷). نماگرهای اقتصادی. سه ماهه سوم سال ۱۳۹۶
- ۳- سالواتوره، دومینیک (۱۳۸۶). مالیه بین الملل. نشر نی.
- ۴- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۰). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- ۵- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۱). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- ۶- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۲). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- ۷- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۳). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- ۸- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۴). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- ۹- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۵). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- ۱۰- گزارش عملکرد تجارت خارجی کشور (۱۳۹۶). سازمان توسعه تجارت. www.tpo.ir
- 11- <https://tsd.cbi.ir/>
- 12- Mueller, D. C. (2003). *Public Choice III*. Cambridge University Press.
- 13- Mueller, D. C. (2004). Public choice: an introduction. In *The encyclopedia of public choice* (pp. 32-48). Springer, Boston, MA.

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	گزارش کارشناسی شورای پژوهشی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
تاریخ:		

پیوست: ارتباط نرخ ارز دولتی و بازار آزاد

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 09/28/18 Time: 23:02

Sample: 1368 1396

Lags: 2

Prob.	F-Statistic	Obs	Null Hypothesis:
2.E-05	18.2923	27	EXI does not Granger Cause EXF
0.1839	1.83079		EXF does not Granger Cause EXI

Vector Autoregression Estimates

Date: 09/28/18 Time: 22:49

Sample (adjusted): 1370 1396

Included observations: 27 after adjustments

Standard errors in () & t-statistics in []

EXI	EXF	
-0.012811 (0.34128) [-0.03754]	0.775771 (0.19956) [3.88746]	EXF(-1)
0.317337 (0.25863) [1.22702]	-0.033527 (0.15123) [-0.22170]	EXF(-2)
1.482690 (0.18481) [8.02280]	0.595630 (0.10806) [5.51180]	EXI(-1)
-0.683252 (0.27631) [-2.47273]	-0.308186 (0.16157) [-1.90744]	EXI(-2)
623.8254 (675.512) [0.92349]	-280.5777 (394.995) [-0.71033]	C
0.968630	0.985109	R-squared
0.962926	0.982401	Adj. R-squared
1.14E+08	39136952	Sum sq. resids
2280.993	1333.774	S.E. equation
169.8258	363.8435	F-statistic
-244.3205	-229.8323	Log likelihood
18.46819	17.39499	Akaike AIC
18.70816	17.63496	Schwarz SC
12976.85	9839.641	Mean dependent
11846.51	10054.04	S.D. dependent
9.24E+12		Determinant resid covariance (dof adj.)
6.14E+12		Determinant resid covariance
-474.1339		Log likelihood

کد مدرک: SCCIM-FR-009-00	<p style="text-align: center;">گزارش کارشناسی شورای پژوهشی</p>	<p style="text-align: right;">اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز</p>
تاریخ:		

35.86177 Akaike information criterion

36.34171 Schwarz criterion

10 Number of coefficients
